

چگونگی موسیقی ایران

کندوکاوی در گونه‌های موسیقی

نگارش و گزینش

ارشد تهماسبی

www.ketab.ir

مؤسسه‌ی فرهنگی - هنری ماهور

تهران ۱۴۰۰

-
- سرشناسه : تهماسبی، ارشد، ۱۳۳۶ -
عنوان و نام پدیدآور : چگونگی موسیقی ایران: کندوکاوی در گونه‌های موسیقی /
نگارش و گزینش ارشد تهماسبی.
مشخصات نشر : تهران: ماهور، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری : ۴۸۸ ص.: پارتیسیون.
شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۷۲-۹۱-۳
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
یادداشت : کتاب‌نامه: ص. [۴۷۸] - ۴۸۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع : موسیقی -- ایران -- تاریخ و نقد
موضوع : Music -- Iran -- History and criticism
رده‌بندی کنگره : ML ۳۴۴
رده‌بندی دیویی : ۷۸۰/۹۵۵
شماره‌ی کتابشناسی ملی : ۸۴۴۴۰۵۷
-

مؤسسه‌ی فرهنگی - هنری ماهور

تهران خیابان حقوقی، شماره‌ی ۴۲، طبقه‌ی همکف

کد پستی: ۱۶۱۱۹۷۵۵۱۶

تلفن: ۷۷۵۰۲۴۰۰ - ۷۷۵۰۶۵۵۲

www.mahoor.com - info@mahoor.com

چگونگی موسیقی ایران

کندوکاوی در گونه‌های موسیقی

نگارش و گزینش

ارشد تهماسبی

تصویرگری جلد: ملیحه محسنی

صفحه‌آرایی: پویا دارابی

چاپ اول: ۱۴۰۰

تعداد: ۱۰۰۰ جلد

لیتوگرافی: باران

چاپ: معرفت

صحافی: معین

© حق چاپ محفوظ است.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۷۲-۹۱-۳ ISBN: 978-964-8772-91-3

فهرست

۱۱	 مقدمه
۱۳	 فصل اول:
۱۳	 نخستین هنرورزی‌های انسان
۱۶	 موسیقی مذهبی
۱۷	 موسیقی غیر مذهبی
۱۹	 موسیقی هخامنشیان
۲۰	 موسیقی اشکانیان
۲۱	 موسیقی ساسانیان
۲۹	 گونه‌های موسیقی پیش از اسلام
۲۹	 موسیقی پس از اسلام
۳۱	 در حاشیه (نابینایان و موسیقی)
۳۲	 ادامه متن (موسیقی پس از اسلام)
۳۵	 گونه‌های موسیقی پیش از قرن هفتم
۴۰	 گونه‌های موسیقی پس از قرن هفتم
۴۱	 نشید عرب
۴۱	 بسیط
۴۲	 نوبت مرتب
۴۲	 مستزاد
۴۳	 کل الصروب
۴۳	 کل النغم

۴۳	ضربین
۴۴	کل الضروب و کل النغم
۴۴	عمل
۴۴	نقش
۴۴	صوت
۴۴	هوانی
۴۵	پیشرو
۴۵	مرصع
۴۶	موسیقی دستگاهی
۴۹	در حاشیه (نخستین مفسران موسیقی دستگاهی)
۵۱	پی‌نوشت‌های فصل اول

۵۵	فصل دوم:
۵۵	آواز، مهم‌ترین گویه موسیقی امروزی
۵۸	آواز آوازیک و سازیک
۶۶	در حاشیه (مناسب‌خوانی و مناسب‌نوازی)
۷۳	ادامه متن (آواز آوازیک و سازیک)
۷۴	آواز بداهه و غیر بداهه
۷۴	پیش‌درآمد
۷۵	موسیقی برنامه‌ای
۸۵	شکل‌گیری پیش‌درآمد
۸۹	ساختار کلی پیش‌درآمد
۹۲	میزان و ضرب‌آهنگ در پیش‌درآمد
۹۴	در حاشیه (درباره راست‌پنج‌گاه)
۱۰۰	ادامه متن (میزان و ضرب‌آهنگ در پیش‌درآمد)
۱۰۳	عاقبت پیش‌درآمد
۱۰۵	سرود، مارش
۱۲۲	در حاشیه (سرود و سیاست)
۱۲۲	اشعار چندبندی در سرود
۱۲۲	سرودهای دهه پنجاه
۱۲۷	والس

۱۳۲	دانس، تانگو، پولکا
۱۳۵	در حاشیه (پولکای درویش خان)
۱۳۷	رومی، شرقی
۱۳۹	اُپرت
۱۴۴	در حاشیه (صبا و بیابان شام و تصنیف «بوی تریاک»)
۱۴۵	ادامهٔ متن (اُپرت)
۱۴۵	پانتومیم
۱۴۸	رنگ قدیم
۱۴۹	در حاشیه (سخنرانی محمدتقی فلسفی در مجلس یادبود عبدالحسین شهنازی)
۱۵۰	ادامهٔ متن (رنگ قدیم)
۱۵۴	سرعت و زمان‌بری رنگ‌های ردیف
۱۵۵	رنگ جدید
۱۶۲	ساختار کلی رنگ جدید
۱۶۴	پی‌نوشت‌های فصل دوم
۱۷۷	فصل سوم:
۱۷۷	تصنیف
۱۸۱	تصنیف مردمی
۱۸۵	در حاشیه (برداشتی نادرست دربارهٔ گوشه‌های سازیک)
۱۸۸	تصنیف مذهبی (نوحه)
۱۹۲	تصنیف تغزلی
۱۹۴	کلام تصنیف
۲۰۷	موسیقی تصنیف
۲۰۹	زمان‌بری تصنیف
۲۱۱	گردش آهنگ در تصنیف
۲۱۱	پیش‌آیند و پس‌آیند
۲۱۳	رباعی موسیقایی
۲۲۳	تحریر در تصنیف
۲۲۵	موقعیت اولین نت میزان در تصنیف
۲۲۵	دامنهٔ صوتی تصنیف‌ها
۲۲۶	نبود فواصل گسسته در تصنیف

۲۲۹	پرش مضاعف در ابتدای تصنیف
۲۳۰	نبود مقام‌های پرده‌شکن در تصنیف
۲۳۰	در حاشیه (دربارۀ تصنیف «رحم ای خدای دادگر»)
۲۳۲	ادامۀ متن (نبود مقام‌های پرده‌شکن در تصنیف)
۲۳۵	تصنیف‌های علی‌اکبر شیدا
۲۵۱	تصنیف‌های عارف قزوینی
۲۵۶	در حاشیه (دربارۀ تصنیف «چرا دُگمت پنبه‌ای نیست»)
۲۵۸	ادامۀ متن (تصنیف‌های عارف قزوینی)
۲۶۸	در حاشیه (دربارۀ «عارف‌نامه» ایرج میرزا)
۲۷۱	تصنیف‌های معاصران شیدا
۲۷۸	در حاشیه (تصنیف‌سازان زن)
۲۸۲	تصنیف‌های معاصران عارف قزوینی
۲۹۰	کار عمل
۲۹۲	تصنیف‌های محمدعلی امرجاهد
۲۹۲	در حاشیه (موسیقی علمی، غیر علمی)
۲۹۴	ادامۀ متن (تصنیف‌های محمدعلی امرجاهد)
۲۹۸	در حاشیه (خواننده، خوانندۀ موسیقی‌دان)
۳۰۲	تصنیف‌های جواد بدیع‌زاده، انقراض خنیاگری
۳۰۳	در حاشیه (دربارۀ «مایه»)
۳۰۴	ادامۀ متن (تصنیف‌های جواد بدیع‌زاده، انقراض خنیاگری)
۳۰۷	در حاشیه (لذت‌بردن از موسیقی)
۳۰۹	تصنیف‌های علی‌نقی وزیری
۳۱۱	در حاشیه (موقعیت اجتماعی موسیقی‌دانان دورۀ قاجار)
۳۱۵	ادامۀ متن (تصنیف‌های علی‌نقی وزیری)
۳۱۸	مقدمۀ تصنیف
۳۲۳	پایان سلطۀ تارنوازان
۳۳۷	در حاشیه (چگونگی برخورد با موسیقی «همه‌پسند»)
۳۳۹	ادامۀ متن (پایان سلطۀ تارنوازان)
۳۴۶	تصنیف ملی
۳۴۷	در حاشیه (عقب‌ماندگی موسیقی ایران)
۳۴۹	ادامۀ متن (تصنیف ملی)

۳۴۹	ترانه مرا بیوس
۳۵۱	ترانه زهره
۳۵۲	اقتباس و الهام
۳۵۵	در حاشیه (اهمیت ثبت آثار و خاطره‌نویسی)
۳۵۷	ادامه متن (اقتباس و الهام)
۳۵۸	فرق ترانه و تصنیف
۳۶۱	در حاشیه (سرانجام زندگی آهنگ‌سازان تأثیرگذار)
۳۶۶	ادامه متن (فرق ترانه و تصنیف)
۳۶۷	تصنیف‌های فرامرز پایور و محمدرضا لطفی
۳۷۶	تصنیف‌های پس از انقلاب؛ پایان سلطه ویولن‌نوازان و ترانه‌سرایان
۳۷۶	در حاشیه (رواج سه‌تارنوازی)
۳۷۸	ادامه متن (تصنیف‌های پس از انقلاب)
۳۷۹	تصنیف‌های لنگ
۳۸۲	تصنیف‌سازی روی شعر نو
۳۸۷	بی‌نوشت‌های فصل سوم

۴۰۵	فصل چهارم:
۴۰۵	چهارمضرب قدیم (چهارمضرب ردیفی)
۴۱۰	چهارمضرب جدید (چهارمضرب غیر ردیفی)
۴۱۷	چهارمضرب در قالب‌های نامتعارف
۴۱۸	ضربی آوازیک
۴۱۹	در حاشیه (عبدالله دوامی و آموزش تصنیف!)
۴۱۹	ادامه متن (ضربی آوازیک)
۴۲۱	ضربی سازیک
۴۲۴	در حاشیه (درباره «نغمه»)
۴۲۴	ادامه متن (ضربی سازیک)
۴۲۸	در حاشیه (کیفیت ساز و آواز؛ مرکب‌خوانی و مرکب‌نوازی)
۴۳۱	ادامه متن (ضربی سازیک)
۴۳۴	در حاشیه («استاد» در موسیقی)
۴۳۵	ادامه متن (ضربی سازیک)
۴۳۸	قطعه

پیشکش به محمد موسوی،

که توانمندی و پشتکار ذاتی اش را،

در این دهه‌های پرنشاطم،

صرف نشر آثار موسیقی کرده است.

مقدمه

متن اصلی این کتاب به بررسی و تبیین «گونه»های مورد استفاده در موسیقی ایران اختصاص دارد ولی در حاشیه، به موضوعات دیگری مثل موقعیت موسیقی در جامعه، دیدگاه‌های اندیشمندان و اهل موسیقی، شیوه برخورد مردمان و حاکمیت‌ها با موسیقی، بعضی اصطلاحات و مفاهیم موسیقی و... نیز پرداخته شده است. گاهی هم خاطراتی از اهل موسیقی بازگویی شده‌اند که البته اینها هم مرتبط با «چگونگی» موسیقی و احوال دست‌اندرکاران آن هستند بنابراین عنوان چند منظوره «چگونگی موسیقی ایران» می‌تواند، به‌طور کلی، با همه مطالب مطرح‌شده در این کتاب متناسب باشد.

تا کنون کسی به‌طور جدی به این موضوع، یعنی بررسی گونه‌ها و انواع موسیقی ایران، نپرداخته است. باین‌حال در این باره سهم زنده‌یاد محمد بهارلو را، که بین سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۳۹ جزوه‌هایی درباره پیش‌درآمد، رنگ، چهارمضرب، تصنیف و ضربی منتشر کرد، نباید از یاد برد. او در این جزوات مطالب مختصری درباره گونه‌های یادشده بیان کرده و برای هریک از آنها تعدادی از آهنگ‌های خود را به‌عنوان نمونه آورده است. مجموعه کتاب‌های او در سال ۱۳۹۷ به‌وسیله انتشارات سوره مهر، با عنوان گنجینه فرم‌های موسیقی ایران، در یک جلد بازنشر شده‌اند.

همه گونه‌های معرفی‌شده در این کتاب را نمی‌توان گونه‌های خاص موسیقی ایران دانست. باین‌حال چون بعضی آهنگ‌سازان، از دوره مشروطیت به بعد، آثاری را در این قالب‌ها ساخته، یا اجرا کرده‌اند ناگزیر از توضیح اینها هم بوده‌ایم چراکه همه این آهنگ‌ها در کتاب‌های آموزشی و مجموعه آثار هنرمندان، تحت همین عناوین، مثلاً پولکا، مارش و... آمده‌اند و پیش روی هنرجویان موسیقی قرار گرفته‌اند و به همین علت پرداختن به آنها ضروری می‌نماید.